

ВІДДІЛ СПЕЦФОНДІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР (1945–1953)

Леся Кусий

*молодший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичних колекцій
відділення “Наукова бібліографія і книгознавство”
ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України*

Після деідеологізації історії стало можливим реконструювання діяльності відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (далі — ЛНБ), який функціонував майже півстоліття, та відтворення ролі певних осіб в “ідеологічних чистках” і частковій загибелі бібліотечних фондів. Потрібно зазначити: дослідження супроводжується труднощами — в першу чергу, обмеженою наявною у Львові джерельною базою, що говорить про очевидне знищення низки архівних матеріалів, насамперед засекреченої радянської документації, або подальше підлягання їх суворій цензурі. Передусім це стосується раніше недоступного для дослідників фонду Львівського обласного управління у справах літератури та видавництва (Облліту), що зараз зберігається в Державному архіві Львівської обл. (далі — ДАЛО). Аналітичний огляд цього джерельного масиву дає підстави стверджувати про неодноразові вилучення з нього документів, свідченням чого є перенумерації справ два, три, а в деяких випадках і чотири рази, таких як: накази Головного управління у справах літератури і видавництва (Головліту) при Раді Міністрів УРСР, накази по Львівському управлінню, доповідні записки та інформації про цензорський контроль, звіти про роботу Облліту, зауваження до річних звітів. Крім цього, у фонді Облліту відсутні: інструктивні листи, донесення, зведення, циркуляри, пам’ятки, плани роботи, додатки до звітів, згадані у текстах названих документів. В архіві ЛНБ ретроспективних джерельних ресурсів, що безпосередньо стосуються роботи відділу спецфондів, — теж небагато: від 1951 р. окремі накази щодо діяльності цього відділу підлягали вилученню, про що є відповідні записи у Книгах наказів. З архіву ЛНБ в рамках окресленого періоду, який хронологічно обмежується смертю Й. Сталіна, використано: звітну документацію та протоколи виробничих нарад відділів, розпорядження дирекції, штатні розписи, списки та особові справи

працівників. Додамо: в названих архівосховищах повоєнна документація збережена від 1945 р. Отже, історія відділу спецфондів ЛНБ на даний час досліджена на базі неповного виявлення документів.

Після звільнення у липні 1944 р. західних областей України від німецької окупації співробітники БАН УРСР у Києві за дорученням Президії АН УРСР здійснили кілька поїздок до Львова для оцінки ситуації з фондами у Львівській філії БАН (філією вона була до 21.02.1951 р.). Влітку 1945 р. для “роботи по спецзавданню”¹ у Львівську філію (далі — ЛБАН) прибула завідувач відділу спецфондів БАНу **Адаменко Анастасія Григорівна**², яка провела загальний аналіз стану фондів і діяльності ЛБАН та взяла участь в оцінці втрат фондів за час Другої світової війни. Результати цього аналізу були викладені у її звіті³.

У перший повоєнний рік перед бібліотекою, якій відводилася важлива роль в ідеологічному вихованні мас та в політичній пропаганді на території Західної України, стояли колосальні завдання з організації та упорядкування структури діючого фонду, первинного опрацювання значних масивів неосвоєних фондів концентрації та рекаталогізації. Водночас упорядкування як основних так і законсервованих фондів передбачало їх суцільний перегляд з метою вилучення т. зв. ідеологічно-шкідливих видань, а отже й редагування каталогів (перегляд структурно-інформаційної побудови, формулювання та наповнення рубрик).

Для надання окремої допомоги відділу спецфондів влітку 1945 р. вдруге приїхала до Львова співробітниця БАНу **Портон Роза Борисівна**⁴, яка ще перед війною налагоджувала роботу відділу на організаційному етапі його діяльності. Одночасно з нею поза штатом на договірних умовах у спецфонд тимчасово було прийнято двох штатних цензорів львівського Облліту⁵: **Галушко Надію Степанівну**⁶ — українку, члена ВКП(б), за освітою спеціаліста середньої ланки (закінчила Куп’янський (Харківська обл.) сільськогосподарський технікум) та **Міхлевича Михайла Осиповича**⁷ — єврея, безпартійного, випускника Краківського університету (магістр філософії).

¹ ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 15.— Арк. 137.

² Адаменко А. Г. керувала перевіркою основного діючого фонду БАН з метою вилучення “ідеологічно-шкідливої літератури”, яка була закінчена у грудні 1947 р. Див.: *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1941–1964).— Київ: Наук. думка, 2003.— С.115.

³ Там само.— С. 81–82.

⁴ ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 14.— Арк. 4; од. зб. 15.— Арк. 136.

⁵ ДАЛЮ.— Ф. 1597, од. зб. 2.— Арк. 1; од. зб. 5.— Арк. 9, 13.

⁶ ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 14.— Арк. 4; од. зб. 15.— Арк. 123.

⁷ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 15.— Арк. 138.

У 1945 р. в особовому складі відділу спецфондів ЛБАН числилося дві штатні одиниці: завідувач **Голенко Іроїда Георгіївна**⁸ — росіянка, безпартійна, уродженка Вінницької обл., випускниця Київського університету та старший бібліотекар **Войцешко Галина Василівна**⁹ — українка, безпартійна, родом з м. Золотоноша Полтавської обл., випускниця Харківського педагогічного інституту іноземних мов. Ці новоприбулі спеціалісти замінили двох місцевих співробітників, які пропрацювали у спецфонді дуже нетривало: українця **Луцика Романа Ярославовича**¹⁰, випускника Львівського університету (магістр історії), що займав посаду завідувача, та поляка **Врублевського Болеслава Петровича**¹¹, випускника Львівського університету (доктор економіки та права), що виконував обов'язки старшого бібліотекаря (восени 1946 р. він виїде до Польщі).

Згідно з даними річного звіту ЛБАН за 1945 р. відділ спецфондів розпочав свою роботу у червні з перегляду книгосховищ колишньої бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), яка 1940 р. увійшла до складу ЛБАН у структурі I Українського Сектора і розміщувалася на вул. Радянській, 24 (тепер вул. Винниченка). Перевірка тривала до листопада з одночасним вилученням карток з алфавітного каталогу. В подальші два місяці переглядався фонд дублетної періодики та систематичний каталог. На видання, вилучені до спецфонду за цензурними списками Головліту та Облліту, було складено каталог наказів. Книги, рекомендовані до зняття, передусім — “порочные в идейном отношении” або “страдающие националистическими пороками”, були “взяті на сигнал” і оформлялись реєстрами із зазначенням автора, назви та сигнатури¹². Оскільки обсяг робіт був великим, а штат спецвідділу малим, допомагати “чистити” книгосховища від “шкідливих” видань залучили штатного бібліотекаря відділу комплектування. У звіті бібліотеки за 1945 р. зазначалось: “Зокрема треба піднести надзвичайні результати праці відділу спецфондів, де мала кількість працівників під керівництвом тов. Голенко добила значних успіхів в роботі”¹³. На 1946 р. дирекція планувала збільшити штат відділу до чотирьох осіб та укласти угоди як мінімум з трьома позаштатними працівниками: на порядку денному стояв широкомасштабний перегляд фондів на вул. Лисенка, 14 (відділ стародруків), вул. Оссолінських, 2 (тепер вул. В. Стефаника)

⁸ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 77.— Арк. 49; Оп. 3 о/с, од. зб. 10.— Арк. 5; од. зб. 13.— Арк. 51.

⁹ Там само.— Оп. 1, од. зб. 77.— Арк. 49; Оп. 3 о/с, од. зб. 137.— Арк. 232.

¹⁰ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 13.— Арк. 38.

¹¹ Там само.

¹² Там само.— Оп. 1, од. зб. 77.— Арк. 10-11.

¹³ Там само.— Арк. 44.

(колишній національний заклад “Оссолінеум”, центральний корпус бібліотеки), вул. Баворовських, 2 (тепер вул. Бібліотечна) (відділ мистецтва), вул. Сикстуській, 14 (тепер вул. Дорошенка) (відділ єврейської літератури) та вул. Жовківській, 36 (тепер вул. Б. Хмельницького) (колишня Василянська бібліотека та фонди концентрації)¹⁴.

Однак, ні штат відділу спецфондів, ні кількість працівників-договірників у ньому більшими не стали, хоча в пояснювальній записці до проекту кошторису витрат бібліотеки на 1946 р. дирекція наводила аргументи для такого збільшення: “...у відділі концентрації потрібно опрацювати 500 тис. книжок неосвоєного фонду, які до цього часу у стогах, та біля 125 тис. стародруків, на половину яких не складено науково-бібліографічних покажчиків та описів”¹⁵. Звіт бібліотеки за I півріччя 1946 р., однак, свідчить про завершення перевірки фондів та “вибірки” книжок лише на вул. Радянській, 24: подальша “робота опізнюється через недостатню кількість персоналу”¹⁶.

У 1946 р. почала трудовий стаж у спецфонді (формально зачислена на посаду технічного бібліотекаря відділу рукописів) **Ярошик Ольга Григорівна**¹⁷ — росіянка, родом з Владивостока, безпартійна, закінчила Ростовський педагогічний інститут (факультет російської філології). Згодом Ярошик О. Г. (у заміжжі — **Губарєва**) стане старшим бібліотекарем спецфонду. Серед членів бригади, що вилучала у 1946 р. “ідеологічно-шкідливі” видання з бібліотеки НТШ, була тимчасово переведена на посаду старшого бібліотекаря відділу спецфондів бібліотекар відділу опрацювання **Канєвська Етя Фридилівна**¹⁸ (у заміжжі — **Вітчевська**), яка ще перед війною була скерована до Львова з київської БАН. В упорядкуванні вже вилучених видань брала участь оформлена за договором колишній головний бібліотекар спецвідділу (1941) **Яценко Наталя Макарівна**¹⁹. В кінці 1946 р. почався перегляд фондів Оссолінеуму. На жаль, в архівних документах бібліотеки немає жодних статистичних даних про кількість вилучених до спецфонду у 1945–1946 рр. видань з колишньої бібліотеки НТШ.

У звіті про роботу ЛБАН за 1947 р. зафіксовано, що відділ спецфондів, який до того часу частково розміщувався у приміщенні колишньої бібліотеки НТШ та у відділі концентрації на вул. Стефаника, 11,

¹⁴ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 77.— Арк. 11.

¹⁵ Там само.— Од. зб. 112.— Арк. 27.

¹⁶ Там само.— Од. зб. 90.— Арк. 6.

¹⁷ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 22.— Арк. 48, 252; од. зб. 37.— Арк. 13; од. зб. 247.— Арк. 103.

¹⁸ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 16.— Арк. 22.

¹⁹ Там само.— Арк. 76.

у травні перенесено на перший поверх лівого крила центрального корпусу бібліотеки на вул. Стефаника, 2. Тоді ж розпочато переміщення вилученої літератури²⁰. Дублети спецфондівських видань виокремлювались для передачі у спецвідділ БАН у Києві²¹. Звіт також інформує про масштабний розбір фондів концентрації: протягом вересня та частини жовтня 1947 р. вісім бригад бібліотечних працівників “за розпорядженням керівних організацій” виконали велику непередбачену планом роботу з перегляду фондів концентрації та вилученню макулатури в приміщеннях на вул. Б. Хмельницького, 36; пл. Ринок, 10; вул. Стефаника, 2, 11; вул. Бібліотечній, 2; вул. Радянській, 24. На цю роботу було заграчено 1200 людиноднів. Фонд концентрації таким чином “звільнявся” від непрофільної, застарілої та дефектної літератури. Зрозуміло, ідеологічні вимоги не сприяли коректному списанню літератури, оцінці дефектності та застарілості видань. Триpletні дублети відділу концентрації відправлялись в установи АН УРСР та БАН для поповнення фондів ретроспективних видань²², в т. ч. закритого та обмеженого користування.

1947 р. ЛБАН провела колосальну роботу з переміщення, упорядкування та розташування фондів. Сконцентровувались однорідні фонди з різних структурних підрозділів бібліотеки. Так, до газетно-журнального відділу (вул. Стефаника, 2) було перевезено 165 назв (8093 прим.) давніх періодичних видань з колишньої бібліотеки НТШ. Під час перевірки книгосховищ газетно-журнального відділу з його фондів було вилучено 1076 назв (17587 прим.) періодики²³. Усього протягом 1947 р. у ЛБАН вилучено 40 тис. прим. періодичних видань, в т. ч. 25 тис. іноземними мовами²⁴.

Ознайомлення з архівним фондом Львівського управління у справах літератури та видавництва дало уявлення про методи, форми та “результати” діяльності цієї структури. Так, у річному звіті Облліту за 1947 р. зафіксовано вражаючий факт: “В подвалах бывшего НТШ и типографии Оссолинских изъято и уничтожено путем мелкой резки с передачей в утиль около 150 тонн макулатуры, в основном книг, изданных украинско-немецкими националистами в период временной оккупации Львова”²⁵. Начальником Львівського облліту на той час був **Кущинський Петро Андрійович**²⁶ — українець, член ВКП(б), із закінченою середньою освітою та дворічним курсом відділення Промислової академії у Дніпропетровську,

²⁰ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 118.— Арк. 12, 18.

²¹ Там само.— Арк. 1.

²² Там само.— Арк. 66.

²³ Там само.— Од. зб. 122.— Арк. 69.

²⁴ ДАЛЮ.— Ф. 1597, оп. 1, од. зб. 9.— Арк. 1.

²⁵ Там само.— Арк. 7.

²⁶ Там само.— Од. зб. 5.— Арк. 9.

в органах цензури працював з 1934 р. У 1952 р. його знінуть з цієї посади за упушення в роботі та доручать керувати відділом фондів та обслуговування ЛБАН, однак через 4 дні з невідомої причини він звільниться за власним бажанням²⁷.

Зауважимо, у дуже скорому часі апарат почав приховувати сліди такої “діяльності”. Так, відповідно до вказівки Головліту УРСР № 31с. від 16.09.1952 р. для знищення секретного списку осіб, усі твори яких увійшли в накази Уповноваженого РНК СРСР з охорони воєнних і державних таємниць в друці та начальника Головліту на вилучення літератури, виданої 1941 р., призначили комісію у складі: начальника секретної частини Облліту **Меломедової В. С.**, начальника відділу попередньої цензури **Шафмана І. І.** та цензора Облліту **Вдовіної Н. А.** Комісія зобов’язана була у день отримання наказу (20.10.52 р.) знищити вказаний список шляхом спалення із складенням акта у трьох примірниках: для Головліту СРСР, Головліту УРСР, Облліту²⁸. Науковий працівник відділу історичних колекцій ЛНБ п. Маргарита Кривенко в Центральному державному архіві громадських об’єднань (ЦДАГО) розшукала документ з позначкою “Таємно” — це список західноукраїнських письменників, “которые сотрудничали с немцами в годы временной оккупации Украины”. Тобто, — це перелік авторів, чиї твори вийшли друком під час Другої світової війни. У списку 63 прізвища, серед них: М. Асканич, О. Бабій, В. Бірчак, М. Брилинський, Й. Боднарович, А. Гарасевич, В. Гірний, М. Голубець, С. Гординський, К. Гупало. Ф. Дудко, Р. Єндик, Р. Завадович, П. Зайцев, М. Іванейко, І. Ірлявський, В. Кархут, І. Керницький, Р. Климкевич, Н. Королева, І. Костецький, Ф. Лазорик, О. Лятуринська, Г. Мазуренко, Є. Маланюк, Ю. Музиченко, І. Наріжна, Б. Нижанківський, С. Николишин, І. Німчук, С. Ольшенко-Вільха, О. Ольжич, Л. Отаманець, Г. Пономаренко, У. Самчук, В. Сімович, О. Стефанович, М. Струтинська, О. Тарнавський, П. Феденко, Я. Цурковський, В. Шаян та ін. В кінці документа рукою головного ідеолога республіки, секретаря ЦК КП(б)У з пропаганди та агітації І. Назаренка дописано: “Де Возняк?”²⁹. Твори названих авторів тотально вилучались до спецфонду, окремі — знищувались.

Цього ж 1947 р. згідно з вказівками Головліту Львівський облліт здійснив декілька перевірок фондів музейних установ Львова. Так, зокрема з Літературно-меморіального музею Івана Франка було вилучено похоронні жалобні стрічки з “націоналістическими надписями: “Від першого полку УСС, який відправляється на фронт”, “Від українського поступового товариства” та ін. По узгодженості з львівським Обкомом КП(б)У ці стрічки

²⁷ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 366.— Арк. 79, 85.

²⁸ ДАЛО.— Ф. 1597, оп. 1, од. зб. 25.— Арк. 9.

²⁹ ЦДАГО.— Ф. 1, оп. 23, спр. 4510.— Арк. 4-5.

у кількості 150 штук були передані в спецфонд ЛБАН³⁰. Впродовж 1947 р. з музейних книгосховищ Львова вилучили 173 книжкові видання³¹.

В кінці 1947 р. відділ спецфондів ЛБАН очолила **Шугілова Тамара Василівна**³², росіянка, родом з Кіровограда, випускниця Харківського вечірнього педагогічного інституту (закінчила факультет російської філології), була дружиною секретаря Винниківського РК КП(б)У (Львівська обл.), скерованого з Харкова на партійну роботу в Західну Україну. В її підпорядкуванні працювало п'ять співробітників³³: штатний старший бібліотекар відділу спецфондів **Войцешко Г. В.**³⁴ (у заміжжі — **Братусь**), тимчасово приділені до спецфонду штатні бібліотекарі з інших структурних підрозділів бібліотеки: **Роголя Ян Владиславович**³⁵ (відділ комплектування), **Кізлик Олександр Данилович**³⁶ (відділ опрацювання) та двоє бібліографів відділу рукописів, призначених для виконання роботи у спецфонді: **Макарова Поліна Тимофіївна**³⁷ — українка, родом з Ворошиловградської обл., член ВКП(б), фармацевт за освітою (згодом буде переведена у штат відділу спецфондів) та **Гуменюк Михайло Прокопович**³⁸ — українець, родом з Житомирської обл., безпартійний, закінчив Житомирський учительський інститут, у 1946–1947 рр. працював бібліотечним інспектором Львівського облліту, невдовзі він стане керівником газетно-журнального відділу ЛБАН. У 1948 р. тимчасово виконував обов'язки старшого бібліотекаря спецфонду **Вулах Веніамін Львович**³⁹ — єврей, родом з Володимира-Волинського (Волинська обл.), безпартійний, випускник фізико-математичного факультету Варшавського університету, 1937 р. засуджений на п'ять років за комуністичну діяльність (звільнений з приходом Червоної Армії), в ЛБАН працював від 1946 р. старшим бібліотекарем кабінету єврейської літератури. Невдовзі він займе посаду завідувача відділу концентрації та стане головою профбюро бібліотеки.

Згідно із звітом за 1948 р.⁴⁰ до спецфонду було перевезено всю вилучену бригадами літературу з відділу концентрації, вул. Б. Хмельницького, 36, розібрано її за мовами (окремо книги та газети) та розкладено за абеткою.

³⁰ ДАЛО.— Ф. 1597, оп. 1, од. зб. 9.— Арк. 7.

³¹ Там само.— Арк. 6.

³² ЛНБ. Архів.— Оп. 3, од. зб. 176.— Арк. 238-258.

³³ Там само.— Оп. 1, од. зб. 182-а.— Арк. 1-2.

³⁴ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 16.— Арк. 53; од. зб. 22.— Арк. 48.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.— Од. зб. 22.— Арк. 16.

³⁷ Там само.— Оп. 1, од. зб. 158.— Арк. 60; Оп. 3 о/с, од. зб. 22.— Арк. 37; од. зб. 26.— Арк. 1.

³⁸ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 247.— Арк. 221-230.

³⁹ Там само.— Оп. 1, од. зб. 243.— Арк. 1; Оп. 3 о/с, од. зб. 26.— Арк. 9; од. зб. 30.— Арк. 53; од. зб. 37.— Арк. 13.

⁴⁰ Там само.— Оп. 1, од. зб. 182-а.— Арк. 1-2.

Зроблено звірку книжок та періодики з наказами Головліту та Облліту, складено каталог наказів, відокремлено і розбито за абеткою іноземну періодику, виділено та скомплектовано дублети і триблети для БАНу. Переглянуто газети концентрації на вул. Радянській, 24 та 26, вилучені видання частково перевезено до спецфонду. Усього впорядковано 2288 назв періодики⁴¹. Із загального фонду спецвідділу відібрано афіші, плакати, листівки та фотографії для розміщення в окремих шафах. Впорядковано звірену з наказами партійну літературу. Перевірено і виділено, згідно з новими вказівками Облліту, літературу для кабінету марксизму-ленінізму. Складено анотації на вилучену без наказів літературу. Відокремлено помилково зняту літературу, що належить до повернення⁴². Переглянуто 8102 кн. од., переданих відділом комплектування у відділ опрацювання. Перевірено на вилучення до спецвідділу фонди колишньої бібліотеки Павлівковських і бібліотеку митрополита Макарія при церкві (в миру — Булгаков Михайло Петрович (1816–1882), російський богослов та церковний історик, випускник Київської духовної академії, ректор киево-подільських духовних училищ, академік Петербурзької АН (1854), автор дванадцятитомної “Истории русской церкви”, “Истории Киевской духовной академии” та ін.). Здійснено керівництво вилученням видань в кабінеті єврейської літератури. Систематично впродовж року здійснювано перевірку рекомендованої читачам літератури з фонду абонементу та іноземної літератури, отримуваної з-за кордону. Перевірено виділену з фонду концентрації літературу для Львівської бібліотеки іноземної літератури. Цей документ засвідчує прояви радянської ідеологізації на всіх ділянках роботи бібліотеки. На жаль, після 1948 р. окремих річних звітів відділу спецфондів серед бібліотечної звітної документації більше не виявлено.

Звіт про роботу відділу концентрації за 1948 р.⁴³ констатує: впродовж року було переглянуто, розсортовано за назвами та взято на облік тиражні видання Оссолінеуму у кількості 300 тис. од., з яких вилучено спецфондівську літературу та перенесено її до приміщення спецвідділу; переглянуто і розсортовано дореволюційні та радянські газети на вул. Стефаника, 11, виокремлено українські газети за 1917–1921 рр. і газети польських та українських “буржуазних партій” за 1921–1939 рр.; проведено тематичну обробку фондів на вул. Стефаника, 11, вилучено окремо словники, енциклопедії, видання польських наукових товариств та Польської Академії Наук; розсортовано газетні та книжкові фонди, що зберігались у приміщенні гаража бібліотеки, на предмет вилучення до спецфонду; проведено розбір газетного фонду на вул. Радянській, 24 та розсортовано

⁴¹ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 162.— Арк. 68.

⁴² Там само.— Арк. 69.

⁴³ Там само.— Арк. 89-90.

за вказівками Облліту книжкові видання на вул. Радянській, 26 (колишня друкарня НТШ, сховище дублетів бібліотеки НТШ та окремі фонди концентрації) з виділенням спецфондівських. Жодних статистичних даних про кількість переданих до спецфонду видань з відділу концентрації звіт не подає.

Важливу інформацію містять окремі архівні документи бібліотеки, які не стосуються роботи відділу спецфондів, але фіксують факти, що характеризують життя установи перших повоєнних років. Так, у жовтні 1946 р. у ЛБАН було створено Бібліотечну Раду, у складі якої перебували: Гнип П. І. (заступник директора з наукової частини, голова Ради), Деркач М. Д. (завідувач Українського сектору), Гембарович М. Т. (завідувач Польського сектору), Генсьорський А. І. (завідувач Музею книги при відділі стародруків), Курчаба З. І. (завідувач відділу мистецтва), Янчак Я. В. (завідувач відділу комплектування), Голенко І. Г. (завідувач відділу спецфондів). Рада була створена “для кращої організації бібліотечної та бібліотечно-наукової роботи”⁴⁴.

В наказі по Бібліотеці від 21 квітня 1947 р. вперше зафіксовано факт розкрадання бібліотечних фондів. Так, прийнятий 1946 р. на тимчасову посаду бібліотекаря спецфонду **Ремізов Павло Іванович**⁴⁵ (пізніше він працюватиме на тимчасових посадах у відділах опрацювання, фондів та рукописів) був звинувачений у крадіжці та продажу книжок з фондів ЛБАН. Його звільнили з роботи, а справу передали слідчим органам. Після цього інциденту в усіх підрозділах, де працював Ремізов П. І., було проведено перевірку фондів і дано розпорядження заходити до книгосховищ бібліотеки лише згідно з інструкцією.

У наказі від 10 вересня 1948 р. відмічено: “За останній час були випадки крадіжок книжкових фондів та майна бібліотеки (хідники, дверні ручки, предмети інтер’єру, журнали). Злодіїв затримано [прізвища не названі], справу передано до слідчих органів”⁴⁶. З середини вересня у бібліотеці введено пропускну систему, завідувачі відділів зобов’язувались посилити контроль не лише за книжковими фондами та майном, але й за документацією та зберігати її в замкнених шафах і столах. Приміщення відділів концентрації та спецфондів, а також сховище друкарських машинок, куди в кінці робочого дня здавали та опломбовували усі шість наявних одиниць, закріплених за персонально відповідальними працівниками секретаріату, бухгалтерії та відділів бібліографії, комплектування, опрацювання і спецфонду, — опечатувались. Стороннім особам категорично заборонявся вхід до книгосховищ та робочих кімнат бібліотеки⁴⁷.

⁴⁴ ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 16.— Арк. 78.

⁴⁵ Там само.— Арк. 80, 99; од. зб. 19.— Арк. 1, 12, 28, 30.

⁴⁶ Там само.— Од. зб. 22.— Арк. 221, 236.

⁴⁷ Там само.

На виробничій нараді у жовтні 1948 р. про дострокове виконання річного плану до Жовтневих свят завідувач відділу стародруків, випускник Петербурзького університету, славіст, Генсьорський А. І. подав пропозицію: на нарадах керівного складу бібліотеки розмовляти українською мовою, бо вона є державною. Йому заперечив головний бібліотекар відділу обслуги читачів **Головачев М. Д.**, назвавши цю пропозицію “не в дусі часу”, та заявив протест проти вживання в бібліотеці польської мови. Головачев М. Д. був українцем, одеситом, членом ВКП(б), техніком лісового господарства (закінчив Білорівницьку лісову профшколу), у 1943–1945 рр. працював на політичній роботі в управлінні дивізії військ НКВС–МВД, 1946 р. займав посаду голови Львівського обласного радіокомітету та був консультантом Львівського МК КП(б)У, який скерував його на роботу в бібліотеку. Витяг із службової характеристики на Головачева М. Д.: “Серед співробітників бібліотеки він провадить себе визиваючи брутально, скрізь і всюди залякує співробітників, показує себе як робітника МГБ (чекіста), говорить про те, що може любого спровадити до відповідного місця, часто влаштовує допити співробітникам і доводить їх до сліз; без всякої на те підстави багатьох співробітників Бібліотеки, в т. ч. комуністів і керівних робітників, називає контрреволюціонерами, шкідниками, ворогами народу, ... розпалює національну ворожнечу між поляками і українцями...”. Невдовзі Головачева М. Д. через відсутність відповідної освіти, бібліотечної кваліфікації, такту, — якостей, необхідних для виконання обов’язків головного бібліотекаря, та внаслідок систематичних порушень виробничої дисципліни буде понижено в посаді за невідповідність до помічника бібліотекаря відділу опрацювання, але на підставі розпорядження Уповноваженого Президії АН УРСР по львівських установах АН УРСР, академіка Савіна Г. М. буде переведений на постійну роботу у львівський Природознавчий музей⁴⁸.

На виробничій нараді при директорі у грудні 1948 р., де обговорювався проект плану роботи бібліотеки на 1949 р., Канєвська Е. Ф. запропонувала організувати гурток з вивчення російської мови, який у скорому часі почав працювати⁴⁹ під керівництвом завідувачки відділу спецфондів Шутілової Т. В. Зауважимо: на той час серед загальної кількості персоналу (121 працівник) числилося: 80 українців, 20 поляків, 18 росіян (15 %), 3 євреї. Членів ВКП(б) було 12, кандидатів у члени — 2, членів ВЛКСМ — 4, 48 осіб мали вищу освіту⁵⁰. Дотримуючись об’єктивності додамо: кількість скомплектованих за рік нових надходжень

⁴⁸ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 208.— Арк. 2; Оп. 3 о/с, од. зб. 27.— Арк. 23, 60; од. зб. 30.— Арк. 169; од. зб. 142.— Арк. 165-198.

⁴⁹ Там само.— Оп. 1, од. зб. 161.— Арк. 22.

⁵⁰ Там само.— Од. зб. 207.— Арк. 3.

російською мовою та кількість виданих читачам російськомовних видань перевершувала українські приблизно втричі.

Заторкнувши мовне питання, доречно нагадати про його вирішення бібліотекою в перший радянський рік її діяльності. У березні 1940 р. наказом по бібліотеці були організовані курси для співробітників, які не знають української мови (у списку — 83 особи). Призначений відповідальний за відвідування занять В. Віслоцький вів контроль, прогультники несли адміністративне покарання⁵¹.

У 1948 р. після важкого періоду відбудови країни почалася нова хвиля сталінських репресій. У бібліотечній справі це проявлялося у поступовому витісненні кадрів, зміні напрямків роботи з фондами — ті, що не відповідали завданням радянського будівництва, законсервовувались, як і раніше діяла цензура в редагуванні каталогів та систематична “чистка” фондів. 1948 р. з фронтона правого крила будинку центрального корпусу бібліотеки знято барельєф Юзефа Максиміліяна Оссолінського, бібліографа й історика, засновника національного закладу Оссолінеум (1817), та встановлено барельєф В. І. Леніна⁵².

1949 р. після смерті директора ЛБАН, академіка Щурата В. Г. керувати установою призначили Героя Радянського Союзу, колишнього командира партизанського з'єднання ім. Ф. Михайлова у Кам'янець-Подільській області (тепер — Хмельницька) Одуху Антона Захаровича. Відтоді почався справжній ідеологічний погром фондів бібліотеки.

Згідно з штатним розписом відділ спецфондів у 1949 р. налічував п'ять осіб: завідувач — **Шугілова Т. В.**, старші бібліотекарі — **Братусь Г. В.** та **Рогаля Я. В.**, бібліограф — **Макарова П. Т.** та технічний бібліотекар — **Ластовецька І. І.**⁵³

План ЛБАН на 1949 р. у своїй організаційній частині передбачав початок переобліку книжкових фондів з одночасним вилученням “некорисної для читачів літератури”⁵⁴. Цього ж року були складені інструкції про порядок комплектування відділів і кабінетів бібліотеки та визначено їх профіль з попереднім обстеженням кожного підрозділу спеціально призначеною комісією. Протоколи виробничих нарад ЛБАН свідчать про особливу увагу керівників установи до ідеологічного стану книгосховищ, фондів відкритого доступу читальних залів та “якісного” персонального складу бібліотеки. Так, у лютому звітував про роботу відділу мистецтва його завідувач Гембарович Мечислав Теофілович — дійсний член Польської Академії наук, доктор історичних наук, поліглот (знавць 9-х мов). Поставлені йому в ході обговорення звіту запитання

⁵¹ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 2.— Арк. 36-39, 59.

⁵² Там само.— Од. зб. 160.— Арк. 6.

⁵³ Там само.— Од. зб. 203.— Арк. 194.

⁵⁴ Там само.— Од. зб. 207.— Арк. 1-2.

підтверджують намагання керівництва ідеологізувати усі напрямки діяльності відділу. Зацитуємо окремі: “Як читачам рекомендуються праці А. Жданова?” [теоретик політичної лінії в питаннях ідеології і культури], “Як веде відділ боротьбу з космополітизмом та низькопоклонництвом?” (завідувач газетно-журнального відділу М. Гуменюк), “Як реалізуються у відділі ухвали ЦК ВКП(б)?” (завідувач відділу концентрації О. Пташек), “Хто читачі і яку вони вимагають літературу? Який характер консультацій? Хто контролює видачу і чи є відсів літератури за вимогами? Хто контролює видачу з підручної бібліотеки” (завідувач відділу спецфондів Шутілова Т. В.), “Чи всі працівники відповідають призначенню?” (головний бібліотекар відділу фондів В. Іванова), “Що зроблено в справі популяризації радянського мистецтва?” (завідувач кабінету І. Франка І. Карпов). Комісія піддала роботу відділу мистецтва повному ідеологічному розгрому, не оминувши критикою навіть мистецькі картини в інтер’єрі читального залу як такі, що не мають зв’язку із сучасністю (у перспективі мали “прикрашати” стіни не портрети польських аристократів та живописні полотна відомих майстрів, а портрети передовиків соціалістичного виробництва)⁵⁵.

У квітні 1949 р. було проведено обстеження відділу фондів та обслуги читачів. В акті перевірки зокрема зазначалось: зав. відділу В. Ольшевич не знає радянської літератури, дав необ’єктивну характеристику кадрам, незадовільно здійснює ідеологічний та організаційний напрям у роботі, більшість працівників відділу не знають російської мови. Читальний зал на вул. Радянській, 24 не відповідає своєму призначенню, його підручна бібліотека не відповідає вимогам сучасності і частково укомплектована застарілими та призначеними на вилучення за наказами Облліту виданнями, більшість книг у ній без штампів бібліотеки або взагалі незаінвентаризовані, зав. читального залу І. М. Левицька зняла з себе відповідальність за ідеологічно правильне обслуговування читачів і не відповідає посаді⁵⁶.

Перевірка підручного фонду абонементу на вул. Стефаника, 2, який нараховував 3000 томів, встановила, що його завідувач Роголя С. Р. зберігала та видавала читачам неопрацьовані книги (т. зв. дари різних осіб) у кількості 78 од., серед яких були видання “випадкового змісту”. За безвідповідальне ставлення до виконання своїх обов’язків Левицькій І. М. та Роголі С. Р. було оголошено догану. Завідувачу відділу Ольшевичу В. А. за відсутність контролю за роботою читальних залів та станом підручних бібліотек оголошено догану із зобов’язанням до свята 1 Травня перевірити за змістом фонди читальних залів та абонементу⁵⁷.

⁵⁵ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 208.— Арк. 22-31.

⁵⁶ Там само.— Арк. 54-61.

⁵⁷ Там само.— Арк. 85-93; Оп. 3 о/с, од. зб. 27.— Арк. 73.

Впродовж 1949 р. було проведено переоблік фондів кабінету марксизму-ленінізму та фондів бібліотек, що увійшли до складу ЛБАН, а саме: Оссолінеуму (велике книгосховище), Баворовських, Павліковських, фонду Коцовського, Музею Книги, книгосховища на вул. Радянській, 24, фонду кабінету Івана Франка (особиста бібліотека та архів письменника), книгосховища нових радянських видань, що склало у сукупності 361 тис. од. та 610 папок архіву І. Франка. Переоблік фондів супроводжувався “чистою” книгосховищ і каталогів від “ідеологічно-шкідливих видань”⁵⁸. Було взято на попередній облік неопрацьовані фонди стародруків, рукописів та картографічних видань⁵⁹. Для цієї роботи дирекція сформувала бригади з представників різних відділів, які працювали в робочий та понаробочий час. Окремо силами працівників кабінету І. Франка (завідувач І. Карпов) позапланово було вилучено до спецфонду 6000 прим. іншомовної періодики із книгосховища на вул. Радянській, 24.⁶⁰

У III кварталі 1949 р. відділ концентрації законсервував та почав упорядковувати фонд колишньої бібліотеки М. Грушевського (3450 од.), яка зберігалася на вул. Радянській, 24, недублетні її фонди (2190 од.) було передано у відділ комплектування⁶¹. В кінці 1949 р. відділом концентрації було підготовано до опрацювання 20 кубометрів книжок з підвального приміщення під спецфондом⁶².

Посилена увага до ідеологічного контролю за фондами бібліотеки віддзеркалена у книзі розпоряджень директора А. Одухи. Зацитуємо кілька: 1) “Для приведення в порядок книжкових фондів по всіх кабінетах, читальних залах та книгосховищах провести ретельний огляд з метою очищення таких від зайвих, застарілих предметів та літератури. Провести самоперевірку виконання наказу по вилученню застарілої та ідеологічно-шкідливої літератури по каталогах та книгосховищах. Перегляд має охопити всі місця та закутки відділу чи кабінету”⁶³; 2) “Для проведення систематичної перевірки фондів бібліотеки та вилучення ідеологічно-шкідливої або застарілої за змістом літератури створити постійно діючу **комісію цензорів** у складі слідуєчих товаришів: Вулах В. (відділ концентрації), Янчак Я. (відділ комплектування), Богуславець О. (відділ опрацювання), Коваленко О. (абонемент), Гуменюк М. (газетно-журнальний відділ), Ярошик О. (кабінет марксизму-ленінізму), Невірковець Л. (читальний зал по вул. Радянській, 24), Бичкова Р. (читальний зал по вул. Лисенка, 14), Гембарович М. (відділ мистецтва), Дашкевич Я. (відділ

⁵⁸ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 207.— Арк. 17-18; од. зб. 210.— Арк. 192.

⁵⁹ Там само.— Оп. 1, од. зб. 207.— Арк. 3.

⁶⁰ Там само.— Од. зб. 210.— Арк. 44.

⁶¹ Там само.— Арк. 77; од. зб. 241.— Арк. 3; од. зб. 243.— Арк. 2.

⁶² Там само.— Оп. 1, од. зб. 241.— Арк. 3.

⁶³ Там само.— Од. зб. 203.— Арк. 299.

бібліографії)”. Двоє останніх названих членів комісії у скорому часі будуть звільнені з ЛБАН: Гембарович М. — за скороченням штатів, Дашкевич Я. — за антирадянську діяльність. Керувала комісією цензорів завідувач відділу спецфондів Шутілова Т.⁶⁴ Ідею створення такої комісії запозичили в Бібліотеці ім. В. І. Леніна, де діяло 12 цензорів, без візи яких читацькі вимоги не задовільнялись⁶⁵; 3) “Довести до відома всіх завідуючих відділами, що пакунки, бандеролі та листи з-за кордону поступають у спецфонд для попереднього перегляду та обліку”⁶⁶.

З кінця 1949 р. Львівський обліт почав впроваджувати посилений контроль за використанням іноземної літератури. Згідно з його розпорядженням за грудень 1949 р. всі ретроспективні іноземні видання, що зберігались у фондах ЛБАН, та нові надходження (в т. ч. трофейні) без цензорських зазначень або списків, підлягали перегляду спеціальною комісією. До завершення перевірки видача їх на вимоги читачів заборонялась. Відповідальність за виконання цього наказу, а також за обстеження іноземної літератури та закриття доступу до неї покладалася на завідувачів, які відали цією літературою⁶⁷. До складу комісії з перевірки фонду іноземних видань залучали викладачів львівських вишів, у перспективі при Облліті мав бути створений інститут нештатних цензорів. Цьому питанню присвятили одне із засідань Львівського ОК КП(б)У. Обліт поклав заборону також на продаж в букіністичних магазинах іншомовних видань, що вийшли друком у міжвоєнний період⁶⁸.

У 1950 р. ЛБАН розпочала роботу з реорганізації систематичного та алфавітного каталогів. З цією метою була створена бригада у складі працівників: Богуславець О. П., Гумецький В. К., Каневська Е. Ф., Карпов І. Т., Люфтова М. І., Сакк З. П. (відповідальний бригадир). За розпорядженням Уповноваженого Президії АН УРСР по львівських академічних установах, члена-кореспондента АН УРСР Й. З. Штокала для допомоги в “очистці” систематичного каталогу від застарілої літератури по окремих ділянках науки підключили вісьмох наукових працівників львівських відділів інститутів АН УРСР, сімох наукових працівників ЛДУ та одного фахівця, відрядженого з Державної публічної бібліотеки у Києві. Мета роботи — в найближчий час зробити систематичний каталог дієвим чинником з пропаганди творів класиків марксизму-ленінізму, урядових рішень та праць діячів більшовицької партії та радянського уряду. Було здійснено ідеологічну редакцію розділів: “Діалектичний матеріалізм”, “Історичний матеріалізм”, “Соціалістичне будівництво”; доповнено

⁶⁴ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 203.— Арк. 27.

⁶⁵ Там само.— Од. зб. 208.— Арк. 129.

⁶⁶ Там само.— Од. зб. 204.— Арк. 22.

⁶⁷ Там само.— Од. зб. 203.— Арк. 292.

⁶⁸ ДАЛО.— Ф. 1597, оп. 1, од. зб. 16.— Арк. 8, 10.

працями класиків марксизму-ленінізму та постановами партії та уряду розділи: “Наука”, “Аграрне питання”, “Релігія та боротьба з нею”, “Праця”, “Колгоспне будівництво”, “Соціалістичні методи праці”, “Стаханівський рух”, “Профспілки”; закінчено перебудову розділу “Сільське господарство”, який очолено творами та висловлюваннями партійних та державних діячів. Усього впродовж року було перевірено 135 скриньок систематичного каталогу, з яких вилучили 4000 карток⁶⁹ та зроблено виправлення у 70 скриньках алфавітного каталогу⁷⁰.

Цього ж 1950 р. здійснювалась подальша реорганізація структури бібліотеки, — було ліквідовано як самостійну структурну одиницю відділ концентрації та створено замість нього при відділі комплектування сектор резервного та обмінного фонду під керівництвом Вулаха В. Л. Протягом першого кварталу 1950 р. ним була проведена значна робота з упорядкування великого масиву неосвоєних періодичних видань, а саме: розібрано 120 тис. од. періодики, з яких виокремлено 40 тис. річних комплектів видань, що вийшли друком до 1916 р., та 33 тис. комплектів, виданих після 1917 р., з них вилучено до спецфонду 47 тис. річних комплектів періодики. Із 140 тис. од. книжкового фонду, розібраних бригадами позаштатних працівників, 50 тис. од. було відібрано в макулатуру (головно багатотиражна та клерикальна література), 844 книги — до спецфонду⁷¹. Керівниками позаштатних бригад були призначені Іринархов П. Н. (завідувач відділу комплектування) та Гуменюк М. П. (завідувач газетно-журнального відділу); серед учасників бригад працювали також цензори Львівського облліту: Марченко В. І., Сєніна К. С., Сіренко В. Д.⁷² З метою посилення контролю література сектору підлягала штемпелюванню⁷³. Усього за 1950 р. сектор резервного та обмінного фонду передав до спецфонду 5802 кн. од.⁷⁴

Впродовж 1950 р. відбулося кілька обллітівських інспекторських перевірок у найбільш ідеологічно загрозливій для влади колишній бібліотеці НТШ на вул. Радянській, 24. Так, 20 лютого 1950 р. перевірка встановила, що фонди бібліотеки значно “засмічені” застарілою літературою. Для виконання розпорядження Облліту з очистки її книгосховищ було сформовано бригаду з працівників бібліотеки, в яку увійшли: Бичкова Р. П., Богуславець О. П., Вулах В. Л., Гуменюк М. П., Іринархов П. Н., Карпов І. Т., Козачук Т. Ю., Луцик Р. Я., Макарова П. Т., Невірковець Л. Т., Пашкевич І. О.,

⁶⁹ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 267.— Арк. 2; Оп. 3 о/с, од. зб. 31.— Арк. 281-282.

⁷⁰ Там само.— Оп. 1, од. зб. 268.— Арк. 10.

⁷¹ Там само.— Арк. 6.

⁷² Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 31.— Арк. 235-236; ДАЛО.— Ф. 1597, оп. 1, од. зб. 9.— Арк. 1.

⁷³ Там само.— Арк. 2.

⁷⁴ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 269.— Арк. 5.

Ярошик О. Г.⁷⁵ Дирекція звернулася до начальника Облліту Кущинського П. А. з проханням виділити консультанта для надання допомоги бригаді по місто перевірки. З метою уникнення “знеособки” за членами бригади закріплювались окремі дільниці книгосховища в межах інвентарних номерів, зокрема: Гуменюк М. П. перевіряв підручну бібліотеку, фонд обмеженого користування та інв. № 1-3000 бібліотеки І. Франка; Луцик Р. Я. — інв. № 244-9884 (квати) та інв. № 3001-6035 бібліотеки І. Франка; Карпов І. Т. — інв. № 9885-112139 та інв. № 1858-73400 (фоліо). Вилученням каталожних карток займалися: Зуб С. І., Капустій Г. Й., Самков І. Г., Хмельовська М. І. та Хомин І. А. Керівництво бригадою та контроль за ходом виконання робіт було доручено Вулаху В. Л.⁷⁶

Однак, перевіряючі органи виявили ряд суттєвих недоліків у роботі відділу спецфондів ЛБАН. Так, зокрема в акті обстеження бібліотеки комісією Президії АН УРСР зазначалось: “Відділ спецфондів не забезпечує належного контролю за ідеологічним станом каталогів та книгосховищ, власні його фонди також не упорядковані. Такий стан роботи відділу спецфондів є найбільш загрозливим у всій роботі Бібліотеки”⁷⁷. З метою проведення докорінної перебудови його роботи в червні 1950 р. у відділі відбулися кадрові перестановки: Шутілова Т. В. була переведена на посаду старшого бібліотекаря відділу, тимчасово виконувати обов’язки завідувача призначили політредактора львівського Облліту **Шафмана Іселя Ісаковича** — єврея, родом з Кам’янець-Подільської обл., члена ВКП(б), із середньою освітою та закінченим військово-піхотним училищем, під час війни — цензора Штабу армії, у 1945–1946 рр. — цензора Львівського воєнного округу⁷⁸⁻⁷⁹.

Під наглядом Шафмана І. І. та керівництвом бригадира Іванової В. В. влітку 1950 р. проходила перевірка книгосховища № 10 на вул. Стефаника, 2. Обов’язки консультанта виконувала Шутілова Т. В., яка повинна була працювати у цій бригаді по 4 години щодня⁸⁰. Для покращання якості роботи між учасниками бригади проводилися взаємоперевірки. Завідувачі Шафман І. та Вулах В., кожен по 1 годині в день, контролювали якість виконаних бригадою робіт⁸¹.

З метою упорядкування великої кількості вилученої до спецфонду літератури в розпорядження Шафмана І. І. були скеровані працівники

⁷⁵ ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 31.— Арк. 269.

⁷⁶ Там само.— Арк. 270.

⁷⁷ Там само.— Оп. 1, од. зб. 274.— Арк. 6.

⁷⁸ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 31.— Арк. 180.

⁷⁹ ДАЛЮ.— Ф. 1597, оп. 1, од. зб. 5.— Арк. 9.

⁸⁰ ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 31.— Арк. 179.

⁸¹ Там само.

бібліотеки: Білевич І. Н., Канєвська Е. Ф., Крисько З. О., Ярошик О. Г.⁸² Розпочату Шафманом І. роботу продовжив його наступник.

В кінці вересня 1950 р. на посаду завідувача відділу спецфондів був прийнятий з місячним іспитовим терміном **Куц Олег Павлович** — українець, член ВКП(б), закінчив Запорізький металургійний технікум та три курси Дніпропетровського металургійного інституту, у 1938–1941 рр. був оперативним працівником органів НКВД-НКГБ, у воєнний час працював на фронтівій оперативній роботі, пізніше — в органах МГБ Києва, з 1949 р. — в Управлінні МГБ по Львівській обл., звідти вийшов у запас на пенсію⁸³.

В архіві ЛНБ зберігається з позначкою “Тасмно” складений ним п’ятирічний план роботи спецвідділу на 1951–1956 рр. “В качестве основных мероприятий” названі наступні (цитуємо в українському перекладі автора статті):

“Перевірити та впорядкувати за цей термін книги та періодичні видання, передані до спецфонду російською, українською, білоруською та іноземними мовами. Уся вищезазначена література повинна бути звірена з наказами органів цензури, при необхідності — проанотована.

Впорядкувати каталог наказів органів цензури, звірити його з наявними наказами. Домогтися, щоб на всі карточки каталогу було документальне підтвердження органів цензури.

Скласти каталог наказів на літературу іноземними мовами.

Заінвентаризувати літературу, яка підлягає спецзбереженню, та скласти на неї два каталоги (алфавітний і систематичний, на латиницю і на кирилицю).

Перевірити всі примірники періодики (кирилицею та латиницею), яка поступила у спецфонд, докомплектувати її. Після перевірки періодики, яка не підлягає спецзбереженню, передати в загальний фонд бібліотеки по акту. Залишену у спецфонді періодики заінвентаризувати та скласти на неї два каталоги (на латиницю і на кирилицю).

Розібрати та впорядкувати наявні у спецфондах листівки, відозви, афіші, плакати та інші документи.

Періодично проводити детальні перевірки всіх каталогів та відділів бібліотеки (за наказами органів цензури) з метою виявлення літератури, яка підлягає вилученню”⁸⁴.

Важливо зауважити: після призначення Куца О. П. на постійну посаду завідувача відділу спецфондів ЛБАН починається вилучення окремих документів з Книги наказів з посиланням на їх зберігання у спецвідділі, що певною мірою обмежило джерельну базу дослідження, оскільки збереглися лише поодинокі документи, залишені, очевидно, по недогляду.

⁸² ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 31.— Арк. 136.

⁸³ Там само.— Од. зб. 257.— Арк. 225-226.

⁸⁴ Там само.— Оп. 1, од. зб. 325.— Арк. 11.

Так, зокрема зберігся рапорт Куща О. від 5 травня 1951 р. на завідувача відділу фондів та обслуги ЛБАН Карпенка О. Ю., який дозволив собі у розмові з читачем висловити критичне зауваження щодо безпідставного вилучення багатьох видань до спецфонду і оптимістичне припущення про повернення їх на свої попередні місця в діючі книгосховища. Кущ О. вважав, що такою поведінкою Карпенко О. “порушив існуючий закон про збереження таємниці в друку і мусить понести за це відповідальність”. Стосовно потрібної читачеві книги — “Ювілейна книга в 300-літні роковини смерті митрополита Іпатія Потія”, видана у Львові 1914 р., то, на думку керівника спецвідділу, за своїм змістом вона, безперечно, “спецфондівська”, оскільки вміщує статтю К. Студинського, всі твори якого вилучаються, бо він — ворог Радянської влади. Крім цього, книжка просякнута пропагандою католицизму, панегіриками в адресу Папи Римського і т. д., в зв’язку з чим видання, безперечно, мусить зберігатися у відділі спецфондів”⁸⁵.

Керуючись постановами ЦК ВКП(б) про ідеологічну роботу, серед першочергових завдань ЛБАН на 1951 р. були визначені: “всебічна допомога читачам в оволодінні марксистсько-ленінською теорією та активна участь в комуністичному вихованні мас”. З огляду на це планувалась подальша великообсягова робота з редагування систематичного каталогу “з метою підвищення його ідейного змісту та рекомендаційної ролі”. В річному плані на 1951 р. передбачалось переробити 24 розділи цього каталогу, серед яких: суспільно-політичні науки, економічні науки, філософські науки, мовознавство, літературознавство, історія⁸⁶.

Продовжувався пильний контроль за використанням іноземної літератури. Завідувач відділу фондів та обслуги Карпенко О. Ю. та головний бібліотекар Іванова В. В. повинні були забезпечувати обов’язковий перегляд читацьких вимог на іноземну літературу з книгосховищ на вул. Стефаника, 2 завідувачем відділу спецфондів Кущем О. П. та задовільняти їх тільки після його дозволяючої візи. Кущ О. П. вів облік усієї іноземної літератури, що проходила перевірку⁸⁷.

Надалі гостро стояло питання упорядкування неосвоєних фондів. Наукова нарада при директорі 17 лютого 1951 р. констатувала, що розбір фондів концентрації є вкрай необхідним, адже великий масив законсервованих видань знаходиться у загрозовому стані: література, звалена випадково і довільно штабелями в пивницях головного корпусу бібліотеки, нищиться від шкідливих умов зберігання, скільки її взагалі —

⁸⁵ ЛНБ. Архів.— Оп. 3 о/с, од. зб. 152.— Арк. 108.

⁸⁶ Там само.— Оп. 1, од. зб. 232.— Арк. 3; од. зб. 326.— Арк. 1.

⁸⁷ Там само.— Оп. 1, од. зб. 322.— Арк. 54.

ніхто відповісти не може⁸⁸. Для робіт з упорядкування фондів концентрації на 1951 р. було асигновано по безлюдному фонду 200 тис. крб.

Впродовж двох тижнів травня 1951 р. за дорученням Львівського ОК КП(б)У роботу ЛБАН перевіряла спеціальна комісія у складі: Кирилова (директор НТБ ЛПП), Косенко (директор Обласної бібліотеки), Бланк (заступник директора Обласної бібліотеки), Мельхової (завідувач бібліотекою Львівської облпартшколи), Алексеевої (директор Центральної міської бібліотеки), Ковальової (ст. бібліотекар Наукової бібліотеки ЛДУ). Результати перевірки були відображені у довідці⁸⁹, де, зокрема, зафіксовано: фонди бібліотеки нараховують 1 615 000 од. зб., з них — 861 500 од. опрацьованих та близько 600 000 од. неопрацьованих (в т. ч. 10 % стародруків); неосвоєні фонди являють собою звалища штабелів книг, склад яких зовсім невідомий та й кількість доволі приблизна; серед цього масиву є велика кількість видань ідеологічно неприйнятних і просто фашистських, частина їх по мірі виявлення передається до спецфонду; у секторі концентрації працює усього чотири бібліотекарі, які не в змозі освоїти за рік більше, ніж 20 000 кн. од. — при таких темпах розбору на опрацювання фонду концентрації знадобиться близько 30 років.

Комісія також відзначила: бібліотека недостатньо забезпечена фаховими кадрами, так як лише 6 осіб мають вищу бібліотечну освіту та 9 осіб середню; більшість працівників із місцевих уродженців здобули вищу освіту до 1939 р. і мало знайомі з досвідом і практикою роботи радянських бібліотек; партійний прошарок — недостатній, серед комуністів лише двоє отримали спеціальну освіту, велика кількість членів партії раніше зовсім не займалися бібліотечною справою. Основним зауваженням до керівного складу бібліотеки комісія назвала присутність у ньому представників місцевого населення, “які знають і люблять стару книгу, але не знають радянської літератури”; хоча керівники-комуністи й намагаються активізувати роботу бібліотеки, однак не вміють цього зробити через брак бібліотечних знань — в результаті між двома групами керівників відділів нема контакту та взаєморозуміння. В числі кращих працівників із місцевого населення були названі ентузіасти своєї справи, які намагаються чесно і активно працювати: Вулах В. Л., Гумецький В. К., Луцик Р. Я., Янчак Я. В. Комісія зауважила наявність всередині колективу бібліотеки кількох “замкнутих угруповань, частина яких створена за національною ознакою”; партгрупа, яка нараховувала 13 комуністів (партгрупоргом був Іринархов П. Н.), “ще не стала єдиним згуртованим авангардом, здатним мобілізувати безпартійних на глибоку перебудову роботи бібліотеки”.

⁸⁸ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 327.— Арк. 1-2.

⁸⁹ Там само.— Од. зб. 334.— Арк. 21.

Після цієї перевірки голова Ради Львівського філіалу АН УРСР Й. З. Штокало у червні 1951 р. поставив перед колективом бібліотеки термінове відповідальне завдання: протягом місяця розібрати усі фонди концентрації. Для його виконання кожен керівник відділу зобов'язувався виділити відповідну кількість найкращих, в першу чергу, політично благонадійних працівників⁹⁰. Завдання ускладнювалось необхідністю залучення людей, які володіють іноземними мовами та надаються для наукового перегляду літератури (таких було небагато). Розбір фондів розпочали негайно з найбільш загрозливих ділянок у півницях головного корпусу бібліотеки. У бригаді по розбору працювали: Гавронський Г. Л., Келлес-Крауз Я. К., Кізлик О. Д., Луцик Р. Я., Люфтова М. І., Пашкевич І. О., Роголя С. Р., Салагуб І. І. та 20 позаштатних робітників. Згодом кількість бригад збільшилася до чотирьох, ними керували: Ващекіна З. Г. (вчений секретар), Гуменюк М. П., Іринархов П. Н. та Куш О. П. Усього впродовж 1951 р. до розбору неосвоєних фондів, що знаходились на вул. Стефаника, 2 (півниці лівого і правого крила, кім. № 35, 69, 111), Бібліотечна, 2, Радянська, 24, Хмельницького, 36, було залучено 137 позаштатників, якими керували 14 штатних працівників бібліотеки⁹¹. Завдяки розгорнутому соціалістичному змагання роботу планували завершити до 34 річниці Жовтневої революції⁹². Однак, обсяг роботи виявився більшим, ніж передбачалось, — це відтермінувало її остаточне завершення. Звіт бібліотеки за 1951 р. подає повні статистичні дані лише на роботи, виконані позаштатними працівниками. Назвемо окремі процеси: 1) розбірка і сортування літератури за мовами та визначення категорії за тематикою — 571 330 од.; 2) детальна перевірка видань за змістом — 137 707 од., з них передано до спецфонду 5 476 од.; 3) винос макулатури — 96 245 од.⁹³

Наступного 1952 р. освоєння фондів концентрації продовжили 5 бригад позаштатних працівників (42 особи) під керівництвом бригадирів: Куца О., Луцика Р., Роголі Я., Сакк З., Шутілової Т. У процесі роботи виокремили та заштабелювали т. зв. другорядну літературу, головню релігійну, у кількості 150 тис. од. Для її перегляду з метою виділення макулатури створили комісію у складі: Бідненко М., Вулах В., Кізлик О., Куш О., Луцик Р. Частину розібраної мистецтвознавчої літератури було відправлено по обміну в Інститут архітектури АН. Роботою керував завідувач сектору обмінно-резервних фондів Вулах В.⁹⁴

⁹⁰ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 328.— Арк. 22.

⁹¹ Там само.— Од. зб. 332.— Арк. 7.

⁹² Там само.— Од. зб. 328.— Арк. 24-26.

⁹³ Там само.— Од. зб. 332.— Арк. 69; од. зб. 345.— Арк. 3.

⁹⁴ Там само.— Оп. 1, од. зб. 371.— Арк. 39-42.

Потрібно зауважити: персональний склад відділу спецфондів формувався переважно із загартованих членів партії, які прибули до Львова після війни і не мали спеціальної бібліотечної освіти. В їхній роботі нерідко траплялися помилки, інколи навіть ідеологічного характеру. Так, відповідно до постанови Президії АН УРСР від 15 червня 1951 р. бібліотека повинна була передати із своїх фондів до музею В. І. Леніна у Львові дореволюційні видання його творів та видання РСДРП. Було підготовано 768 книг на суму 18 758 крб., передачею займалася Макарова П. Т. В результаті комісія з оцінки цих видань виявила серед них 16 книжок (головно меншовицькі та есерівські), що підлягають вилученню згідно з наказами Головліту. Завідувач спецвідділу Куц О. давав пояснення дирекції⁹⁵, і невдовзі за його наполяганням Макарова П. Т., фармацевт за освітою, була переведена у відділ бібліографії.

З початком 1952 р. за власним бажанням перейшла працювати в інший відділ Шутілова Т. В. У лютому був реорганізований газетно-журнальний відділ і на його базі створений самостійний читальний зал періодики. Відповідальність за роботу, майно та фонди залу поклали на Шутілову Т.⁹⁶, яка запевняла, що її спецфондівський досвід пригодиться у будь-якому відділі⁹⁷.

Очевидно, за високі “досягнення” у роботі отримав підвищення в посаді завідувач відділу спецфондів Куц О. П., ставши тимчасово виконувачем обов’язки заступника директора з наукової частини. Завідувачем спецфонду знову тимчасово призначили Шафмана І. І.

Не переставала знаходитися під постійним ідеологічним прицілом колишня бібліотека НТШ. У березні 1952 р. згідно з розпорядженням директора бібліотеки А. Одухи для перевірки сигналів щодо ряду недоліків в організації роботи читального залу на вул. Радянській, 24 була створена комісія у складі: т. в. о. заступника директора з наукової частини Куца О., т. в. о. завідувача відділу спецфондів Шафмана І., завідувача відділу опрацювання Сакк З., старшого бібліотекаря Тарапат А. та бібліотекаря Богуславець О. Перевірка встановила грубі недоліки в роботі книгосховища та читального залу, а саме: робота скерована на самоплив і не контролюється завідувачем відділу фондів та обслуги Карпенком О. Ю., який не ставить перед працівниками актуальних завдань; погано представлений облік підручної бібліотеки та книговидачі на абонементі; усі радянські журнали від 1946 р. не відображені в каталозі та безсистемно розкидані по книгосховищі, що унеможливило користування ними читачам; такі необхідні журнали, як: “Молодой большевик”, “Большевик”, “Радянська жінка” та ін. не мають розстановочного номера; не дивлячись на розпорядження дирекції про переробку каталогу, ця робота зовсім

⁹⁵ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 328.— Арк. 32-33.

⁹⁶ Там само.— Од. зб. 366.— Арк. 23.

⁹⁷ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 176.— Арк. 250-253.

не розпочата; в книгосховищі є в наявності старі каталоги невідомого призначення, що рясніють карточками на політично-шкідливу літературу; виявлено каталог статей про І. Франка, в якому відображені журнальні та газетні статті С. Петлюри, А. Крушельницького та інших ворогів народу; не виконано розпорядження з очистки приміщення від шкідливого фото-матеріалу; ще не повністю закінчена перевірка ідеологічного змісту фондів.

Комісія вважала необхідним провести повну перевірку правильності розміщення фонду на вул. Радянській, 24 (тобто, чергову “чистку”), встановити строгий контроль за видачею книг на домашній абонемент та вжити заходів для найшвидшої переробки читацького та службового каталогу⁹⁸. Карпенко О. Ю. отримав сувору догану з останнім попередженням (згодом він буде звільнений, але за розпорядженням Уповноваженого Президії АН УРСР Й. З. Штокала його переведуть на наукову роботу)⁹⁹.

Згідно з рекомендацією комісії для усунення “засміченості” книгосховищ у червні 1952 р. проведено суцільну перевірку фонду колишньої бібліотеки НТШ на вул. Радянській, 24. У складі бригади перевіряючих були: Бідненко М., Богуславець О., Даревич С., Жарінов М., Кізлик О., Козачук Т., Луцик Р., Рogaля Я., Сакк З., Ярошик О. Вилучення карток здійснювали Зуб С. та Білевич І. Загальне керівництво бригадою та відповідальність за виконання роботи поклали на нового завідувача відділу фондів та обслуги ЛБАН Касьянова Г. І. Бригада повинна була закінчити перевірку в місячний термін. З метою усунення знеосібки за перевіряючими закріплювалися індивідуальні шифри, які ставили разом з ініціалами на зворотній стороні титульного аркуша в нижньому лівому куті. Непрофільна література виділялася закладками¹⁰⁰.

З початком 50-х років за розпорядженням Головліту та Облліту при читальних залах ЛБАН для контролю видачі іноземних видань та вилучення ідеологічно застарілих книг організуються **цензорські пункти**, які охоплювали:

1. Читальний зал і фонди на вул. Стефаника, 2. Цензор — ст. бібліотекар Андросова В. О.
2. Абонемент на вул. Стефаника, 2. Цензори — Коваленко О. С. та Лисенко С. С. (у заміжжі — Данилюк).
3. Кабінет марксизму-ленінізму. Цензор — зав. кабінету Жарінов М. С.
4. Читальні зали газетно-журнального відділу та кабінету мистецтва. Цензор — ст. бібліотекар Шутілова Т. В.
5. Читальний зал і фонди на вул. Радянській, 24. Цензор — бібліотекар Богуславець О. П. та за домовленістю з дирекцією Інституту сус-

⁹⁸ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 380.— Арк. 67-68.

⁹⁹ Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 152.— Арк. 116-117.

¹⁰⁰ Там само.— Оп. 1, од. зб. 367.— Арк. 23.

пільних наук АН УРСР у Львові для консультацій з окремих питань залучався працівник цього інституту.

Серед загальної кількості цензорських наглядачів — жодного представника місцевого населення. Керівництво цензорськими пунктами забезпечував завідувач відділу спецфондів¹⁰¹.

31 липня 1952 р. відбувся найбільш вражаючий акт вандалізму, безпосередньо пов'язаний з історією відділу спецфондів ЛБАН, коли із Львівського державного музею українського мистецтва без відповідної документації, начебто на зберігання, було перевезено велику кількість експонатів “націоналістичного характеру”, насправді ж творів живопису, графіки та скульптури відомих українських митців XVIII–XX ст.: О. Архипенка, М. Бутовича, С. Гординського, П. Ковжуна, О. Кульчицької, О. Куриласа, М. Мухина, Г. Нарбути, П. Холодного та ін. Відразу після перевезення в присутності тодішнього секретаря обкому партії К. З. Литвина, працівників обкому Н. Н. Пеньковича та В. Н. Єфременка, заступника начальника львівського Облліту В. Д. Сіренка (начальником Облліту на той час був С. С. Сімутін), цензора Облліту В. Є. Забрамного, а також заступника директора ЛБАН з наукової роботи О. П. Куща шедеври українського мистецтва були знищені: картини спалювали в печах відділу спецфондів, а скульптуру трощив молотом у підвальному приміщенні під спецфондом цензор Забрамний — українець з Харкова, член ВЛКСМ, з освітою 8 класів, який з 5 січня по 12 липня 1952 р. працював у ЛБАН на тимчасових посадах старшого бібліотекаря, зокрема у картосховищі. В його особовій справі зберігається службова характеристика, підписана директором Одухою А. З., де уже після скоеного злочину, вандал названий добросовісним працівником та активним учасником громадського життя бібліотеки¹⁰².

Для завершення перевірки фондів у книгосховищах центрального корпусу на вул. Стефаніка, 2 у вересні 1952 р. сформували бригаду, у склад якої увійшли: Вулах В., Даревич С., Козачук Т., Луцик Р., Макарова П., Пашкевич І., Сакк З., Шутілова Т., Ярошик О. За кожним працівником були закріплені окремі ділянки в межах інвентарних номерів колишніх бібліотек: Оссолінських, Баворовських, Павліковських, колекції Коцовського, колекції книг мовами народів СРСР та єврейської літератури. Вилученням карток займалися: Каневська Е., Люфтова М. та Хомин І. Загальне керівництво бригадою здійснював завідувач відділу фондів та обслуги Касьянов Г. І. Члени бригади повинні були проводити перевірку щоденно половину робочого дня та закінчити її в двомісячний термін¹⁰³.

¹⁰¹ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 367.— Арк. 24.

¹⁰² Там само.— Оп. 3 о/с, од. зб. 45.— Арк. 3, 150; од. зб. 149.— Арк. 143-153; од. зб. 366.— Арк. 166, 177.

¹⁰³ Там само.— Оп. 1, од. зб. 367.— Арк. 35.

У звіті про роботу відділу опрацювання подано кількість часу, затраченого на відмітки в інвентарних книгах видань, вилучених з діючих фондів на вул. Стефаніка, 2, яка становить 20 робочих днів¹⁰⁴. Наступного року відділом опрацювання при допомозі кандидата економічних наук Герасименка було переглянуто схему розділу “Політекономія” та змінено формулювання кількох рубрик, а також перенесено до службового каталогу видання зі статтями Леонтєва, Гатовського та ін.¹⁰⁵, згідно з повідомленням, яке з’явилося у періодиці, про помилкове висвітлення об’єктивного характеру економічних законів соціалізму та інших питань в працях ряду авторів.

З нагоди 35-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції дирекція ЛБАН у 1952 р. винесла подяку із занесенням до особової справи Кізлику О., Козачук Т., Луцику Р., Пашкевичу І. за велику понадпланову роботу з перевірки книгосховищ¹⁰⁶.

На початку 1953 р. у відділі спецфондів ЛБАН відбулися кадрові зміни: у січні тимчасово виконувачем обов’язків завідувача був призначений **Кізлик Олександр Данилович**, ст. бібліотекар **Ярошик О. Г.** з травня по липень очолювала сектор обмінно-резервного фонду, у вересні на тимчасову посаду помічника бібліотекаря відділу спецфондів була зарахована **Григорєва Марія Герасимівна** — латвійка, родом з Новосибірської обл., безпартійна, закінчила Куйбишевський сільськогосподарський технікум, під час війни — курси радистів, працювала при Управлінні гідрометеослужби СибВО, звідти прибула до Львова на роботу в Гідрометеобюро, від 1947 р. працювала в бібліотеці ЛДУ, паралельно з роботою заочно закінчила Львівський культосвітній технікум (бібліотечне відділення), потім — історичний факультет ЛДУ.

Продовжувались перевірки бібліотеки на вул. Радянській, 24. Від квітня по грудень 1953 р. (232 робочі дні) там тривали роботи з переінвентаризації та рекаталогізації фонду. Для їх виконання залучили 21 штатного працівника ЛБАН (Ванчицька М., Вулах В., Говиріна О., Гумецький В., Даревич С., Зайко В., Заяць Ю., Ільїна Т., Капустій А., Келлес-Крауз Я., Кізлик О., Кравченко Є., Красіцька С., Курчаба С., Луцик Р., Рудько М., Салогуб І., Хмельовська М., Штеліга М., Яцків М.) та 10 працівників, найнятих по договору, серед яких — начальник секретної частини львівського Облліту **Меломедова Віра Соломонівна**. Усього було сформовано шість бригад: 1) з підготовки та проведення сумарного та індивідуального обліку (керівник — Луцик Р.); 2) з опису книг кириличним шрифтом (керівники — Зайко В. та Ільїна Т.); 3) з опису іноземної літератури (керівник — Хмельовська М.); 4) зі складання

¹⁰⁴ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 435.— Арк. 34.

¹⁰⁵ Там само.— Арк. 31-32.

¹⁰⁶ Там само.— Од. зб. 366.— Арк. 304.

алфавітного, генерального та топографічного каталогів (керівник — Келлес-Крауз Я., яка одночасно виконувала обов'язки головного редактора опису книг); 5) з опису періодики (керівник — Кізлик О.); 6) з систематизації літератури та складання систематичного каталогу (керівник — Гумецький В.). Розробкою інструктивних матеріалів з переінвентаризації та рекаталогізації займалася спеціально створена комісія (Володарська Є., Вулах В., Іванова В., Касьянов Г., Куц О. (голова), Луцик Р., Сакк З.). За розробленим нею планом роботи у 1953 р. передбачалось заінвентаризувати, опрацювати та скласти три каталоги (генеральний, алфавітний та топографічний) на 75 тис. од. літератури. Всього разом з періодикою було заінвентаризовано 112 722 од. та опрацьовано — 83 097 од. фонду колишньої бібліотеки НТШ¹⁰⁷. За 10 днів до початку переінвентаризації спеціальна бригада з попередньої підготовки літератури під керівництвом Луцика Р. проводила вилучення ідеологічно-шкідливих, застарілих, знищених та непрофільних видань¹⁰⁸. Згідно із звітом ЛБАН за 1953 р. з книгосховищ на вул. Радянській, 24 до головного книгосховища, вул. Стефаніка, 2 було перевезено 24 тис. непрофільних видань¹⁰⁹. Щодо кількості інших вилучених видань — інформація відсутня.

Внаслідок такого “упорядкування” було остаточно зруйновано первісну структуру бібліотеки НТШ, її цілісність та повноту. Книжки 14 меморіальних бібліотек, успадкованих НТШ, серед яких бібліотеки: О. Кониського, В. Лесевича, П. Крип'якевича, Ф. Ржегоржа, Ю. Медведського та інших, перетворили в безсистемну суміш та влили у загальний фонд. Картковий каталог бібліотеки НТШ призначався на знищення. На щастя, цього не сталося: зараз він зберігається у відділі україніки ЛНБ.

На завершення подамо трохи показової статистики. 1953 р. у штаті ЛБАН числилося 75 бібліотечних працівників, з них — 37 місцевих; членів партії — 10 (усі немісцеві); членів ВЛКСМ — 5 (один місцевий); впродовж 1950–1953 рр. було звільнено з різних причин 40 працівників, з них — 29 українців, серед яких — 23 місцевих, росіян було звільнено 6 (усі — за власним бажанням або переводом на іншу роботу); окремо за цей період за скороченням штатів звільнили 10 осіб — усі місцеві, росіянина — жодного¹¹⁰. Зауважимо: в статистичних таблицях з персоналу ЛБАН у графі “Примечания” робили єдину відмітку навпроти “местных” працівників. У звіті ЛБАН за 1953 р. подаються цікаві статистичні дані з книговидачі у бібліотеці на вул. Радянській, 24, а саме: кількість читацьких відмовлень з фондів становила 547 невиконаних

¹⁰⁷ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 471.— Арк. 5-15.

¹⁰⁸ Там само.— Од. зб. 433.— Арк. 1-34.

¹⁰⁹ Там само.— Од. зб. 469.— Арк. 6.

¹¹⁰ Там само.— Од. зб. 425.— Арк. 11-17.

вимог, з них: нема в бібліотеці — 163 кн., нема на місці — 361 кн. Тобто, цензорський пункт там працював добре¹¹¹.

Отже, післявоєнний період діяльності ЛБАН, позначений новою хвилею сталінізму, характеризується посиленою увагою до ідеологічного контролю за станом діючих та концентраційних фондів, що проявлялося в системних “чистках” книгосховищ та ідеологічному редагуванні каталогів з метою вилучення “політично-шкідливих” друків та їх часткового знищення. Дублетні та триплетні примірники вилучених видань передавались у БАН та інститути АН УРСР в Києві, зокрема у фонди обмеженого та закритого користування. Цензорському контролю підлягала література, замовлена у читальні зали та на абонемент, суворо контролювалось використання іноземної літератури. До особового складу відділу спецфондів ЛБАН разом з прибулими кадрами входили місцеві працівники. Роботи з вилучення ідеологічно-шкідливої літератури проводились за участю представників Львівського управління у справах видавництва та літератури, які виконували контролюючі функції.

ВІДДІЛ СПЕЦФОНДІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР (1945–1953)

Леся Кусий

*молодший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичних колекцій
відділення “Наукова бібліографія і книгознавство”
ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України*

Досліджується діяльність відділу спецфондів Львівської бібліотеки АН УРСР на фоні післявоєнної перебудови її роботи та перетворення на ідеологічну установу. На основі документальних матеріалів, що зберігаються у ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України та в Державному архіві Львівської області, окреслено механізми роботи відділу, розглянуто діяльність, спрямовану на забезпечення ідеологічного контролю за станом книгосховищ, фондів вільного доступу та каталогів бібліотеки. Подано інформацію про масштабні “чистки” діючих фондів та фондів концентрації від т. зв. ідеологічно шкідливих, антирадянських та ін. небезпечних для радянського режиму видань, які вилучалися до відділу спецфондів за участі цензорів (політредакторів) львівського Управління у справах літератури та видавництва (Облліту). Зроблено спробу відтворити персональний склад відділу спецфондів.

Ключові слова: спецфонд, післявоєнна перебудова, ідеологічний контроль, радянський режим, облліт.

¹¹¹ ЛНБ. Архів.— Оп. 1, од. зб. 435.— Арк. 100.

SPECIAL HOLDINGS DEPARTMENT OF L'VIV SCIENTIFIC LIBRARY OF ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINIAN SSR (1945–1953)

Lesia Kusyi

*Junior Research Fellow, Research Dept. of Historical Collections,
Division of Scientific Bibliography and Bibliology,
L'viv Stefanyk Scientific Library, National Academy of Sciences of Ukraine*

Activities of Special Holdings Dept. of L'viv Library during post-war reconstruction of its work and transformation into ideological institution are discussed. Description of the Department working principles, its activities to provide ideological control over book repositories, general holdings and catalogues of the Library are based on documents kept in L'viv Stefanyk Scientific Library, and State Archives of L'viv oblast'.

Information is provided about mass cleanings of active and concentration holdings from the so-called ideologically harmful anti-soviet and other dangerous for soviet regime publications which were separated to Special Holdings Dept. by censors of L'viv Censorship Office (*Obllit*). An attempt was made to restore the staff list of Special Holdings Department.

Keywords: Special Holdings, post-war reconstruction, ideological control, soviet regime, Censorship Office (*Obllit*).

ОТДЕЛ СПЕЦФОНДОВ ЛЬВОВСКОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ АН УССР (1945–1953)

Леся Кусий

*младший научный сотрудник научно-исследовательского отдела
исторических коллекций отделения “Научная библиография и книговедение”
ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины*

Исследуется деятельность отдела спецфондов Львовской научной библиотеки АН УССР на фоне послевоенной перестройки её работы и преобразования её в идеологическое учреждение. На основе документальных материалов, которые хранятся в ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины и в Государственном архиве Львовской области, очерчены механизмы работы отдела, рассмотрена деятельность, направленная на обеспечение идеологического контроля за состоянием книгохранилищ, фондов свободного доступа и каталогов библиотеки. Изложена информация о масштабных “чистках” действующих фондов и фондов концентрации от так называемых идеологически вредных, антисоветских и др. опасных для советского режима изданий, изымавшихся в отдел спецфондов при участии цензоров (политредакторов) львовского Управления в делах литературы и издательств (Обллита). Осуществлена попытка воспроизвести персональный состав отдела спецфонда.

Ключевые слова: спецфонд, послевоенная перестройка, идеологический контроль, советский режим, обллит.